

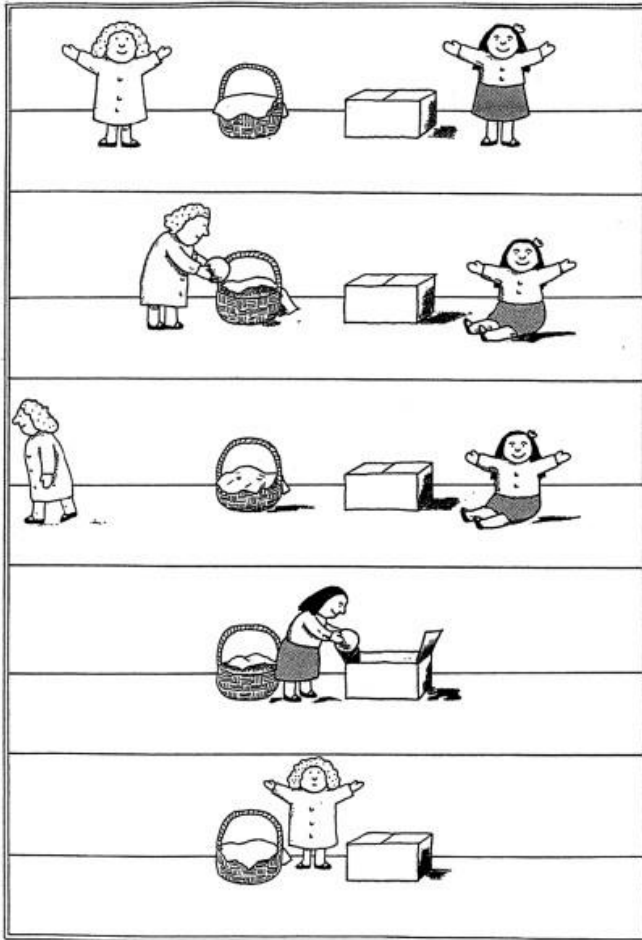
LEKCIJA 2 – EKSPLANATORNI KONCEPTI

Šta je osnova autizma?

Nema sumnje da je autizam biološki poremećaj koji se definiše kroz ponašanje. Bilo je nekoliko pokušaja da se napravi veza između pretpostavljene biološke disfunkcije i atipičnog ponašanja i na taj način objasni suština autističnog poremećaja. Tri najuticajnije hipoteze koje objašnjavaju širok spektar kliničkih manifestacija autizma su: hipoteza teorije uma, hipoteza egzekutivne disfunkcije i hipoteza slabe centralne koherencije.

Hipoteza teorije uma

Teorija uma je sposobnost pripisivanja mentalnih stanja (misli, želja, verovanja, namere, itd.) drugim ljudima. Samo ako razumemo psihička stanja drugih ljudi možemo ispravno protumačiti šta je neko rekao, razumeti značenje njegovog ponašanja i predvideti šta će ta osoba dalje uraditi. Jedan od klasičnih testova za ispitivanje teorije uma je zadatak lažnog verovanja (Baron-Cohen et al., 1985). Na slici su dve devojčice, Sanja i Ana. Sanja ubacuje loptu u korpu i odlazi. Ana premešta loptu iz korpe u kutiju. Pitanje je gde će Sanja tražiti loptu kada se vrati. Da bismo dali tačan odgovor da će Sanja tražiti loptu u korpi, moramo da razumemo da ona nije mogla da vidi da je lopta pomerena i da veruje da je još uvek na svom prvobitnom mestu. Baron-Koen i dr. (1985) nalaze da četvorogodišnja deca tipičnog razvoja uspešno rešavaju problem lažnog verovanja, dok deca sa autizmom ne uspevaju. Nakon ovog, inicijalnog istraživanja, teorija uma je testirana u različitim populacijama, a napravljeni su i razni testovi za procenu različitih aspekata ove sposobnosti.

Test lažnog verovanja Sanja i Ana

Kod osoba tipičnog razvoja sposobnost teorije uma stiče se spontano, dok deca sa autizmom imaju velike poteškoće u razumevanju brojnih psihičkih stanja. Mnoga atipična ponašanja osoba sa autizmom, posebno u domenu socijalne komunikacije, mogu se objasniti deficitom teorije uma. Howlin et al. (2002) navode sledeće posledice deficita teorije uma:

1. Neosetljivost na osećanja drugih ljudi (na primer, zaposleni sa autizmom komentariše izgled kolega ne shvatajući da ih to može uvrediti)
2. Nemogućnost uzimanja u obzir onoga što drugi ljudi znaju (na primer, osoba sa autizmom koja je primetila kvar na uređaju ne shvata da poslodavac možda nije svestan ove činjenice)
3. Nemogućnost iniciranja i održavanja prijateljstva razumevanjem namera i reagovanjem na njih (na primer, zaposleni sa autizmom ne odgovara na pozdrav)

4. Nemogućnost “čitanja” stepena zainteresovanosti slušaoca za svoj govor (na primer, dešava se da osoba sa autizmom bude fascinirana određenim temama o kojima mnogo zna i može dugo da priča o njima, ne shvatajući da drugi ljudi možda nisu zainteresovani za tu temu)
5. Nemogućnost da se otkrije nameravano značenje sagovornika (na primer, na ironičnu primedbu radnog instruktora da treba da zaustavi ili razbije mašinu, osoba sa autizmom bi to zaista mogla da uradi)
6. Nemogućnost da se predvidi šta bi drugi mogli da misle o nečijoj akciji (na primer, zaposleni sa autizmom se previše zbliži sa kolegama tokom razgovora, dodirne ih ili uzme njihove stvari bez procene kako bi drugi mogli da reaguju)
7. Nemogućnost razumevanja nespo razuma (na primer, osoba sa autizmom ne razume da je ponašanje drugih ljudi ponekad motivisano nekim nespo razumom i nerazumevanjem)
8. Nemogućnost obmanjivanja ili razumevanja obmane (na primer, zaposleni sa autizmom ne razume da ga neko eksploatiše ili vara)
9. Nemogućnost razumevanja razloga iza postupaka ljudi (na primer, osoba sa autizmom ne razume zašto dvoje kolega koji su se posvađali ne žele da rade zajedno)
10. Nemogućnost razumevanja nepisanih pravila ili običaja (na primer, osoba sa autizmom ne zna kada i kako da čestita rođendan, izrazi saučešće, poželi sreću, itd).

Radni instruktori, poslodavci i kolege koji steknu osnovne informacije o teoriji uma osoba sa autizmom biće skloni da atipične oblike ponašanja radnika sa autizmom pripišu njihovom nerazumevanju psihičkih stanja drugih ljudi, a ne lošem vaspitanju ili pakosti.

Hipoteza egzekutivne disfunkcije

Iako ne postoji jedinstvena definicija egzekutivnih funkcija, ovaj termin se obično koristi za označavanje širokog spektra kognitivnih funkcija visokog nivoa, kao što su planiranje, kognitivna fleksibilnost, inhibitorna kontrola, radna memorija itd. Brojna istraživanja pokazuju da deca i odrasli sa autizmom imaju manje razvijene egzekutivne funkcije u poređenju sa osobama neurotipičnog razvoja, sličnog uzrasta i intelektualnih sposobnosti. Uključenost u svet odraslih podrazumeva sposobnost kontrole emocionalnih reakcija, pažljivo planiranje i izvršavanje zadataka, usmeravanje pažnje na kontekst u kome se određena aktivnost sprovodi i sl. (Kim i sar., 2021).

Nedostatak egzekutivnih funkcija u radnom okruženju može se manifestovati kroz:

1. poteškoće zaposlenih sa autizmom da planiraju svoje aktivnosti i vreme potrebno za njihovo obavljanje, da prate zacrtani plan i ispravljaju greške
2. otpor prema promenama, teškoće u prelasku sa jednog zadatka na drugi ili usvajanje novih pravila rada nametnutih trenutnim okolnostima, iako mogu biti prilično suprotna pravilima koja su do tada važila
3. probleme u pamćenju zahteva, tačnog redosleda aktivnosti i lokacija određenih stavki
4. nemogućnost ignorisanja informacija koje nisu relevantne za obavljanje radnih aktivnosti ili prekidanja sopstvene aktivnosti koja ne dovodi do očekivanih rezultata
5. sklonost zaposlenih sa autizmom da na isti način obavljaju aktivnosti koje se ponavljaju
6. poteškoće u odvlačenju pažnje, „odvajanju“ pažnje od predmeta interesovanja na događaje u radnom okruženju za koje su zainteresovane druge kolege
7. nefleksibilnost u organizaciji rada i teškoće u prihvatanju promena u trajanju radnog vremena, dinamici korišćenja odmora i dr.

Dakle, deficit egzekutivnih funkcija može objasniti i socijalne i nesocijalne karakteristike autizma. Uska, ograničena interesovanja, aktivnosti koje se ponavljaju, istrajnost u govoru i ponašanju mogu se povezati sa nedostatkom kognitivne fleksibilnosti. Istovremeno, odgovarajuće društveno ponašanje zasniva se na sposobnosti prisećanja važnih informacija, inhibiranja neprikladnih radnji, fleksibilnosti i sposobnosti praćenja, ažuriranja i odabira društveno prihvatljivih reakcija (Leung et al., 2016).

Hipoteza slabe centralne koherencije

Osobe neurotipičnog razvoja imaju tendenciju da izvuku određena značenja iz niza stimulansa, ignorišući irelevantne aspekte okoline. Slaba centralna koherencija, koja karakteriše osobe sa autizmom, ukazuje na njihovu preferenciju za obradu detalja, dok zanemaruju celinu, što rezultira nemogućnošću da “od drveta vide šumu”. Ljudi sa slabom centralnom koherencijom imaju velike poteškoće da integrišu informacije koje dobijaju iz različitih izvora i ne mogu da vide širu sliku. Ponekad je teško jasno odrediti da li određene poteškoće u obavljanju radnih zadataka mogu biti povezane sa nedostatkom centralne koherencije ili deficitom egzekutivnih funkcija. Međutim, čini se da sledeće poteškoće ukazuju, bar delimično, na slabu centralnu koherenciju:

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

OPPORTUNITIES 4
AUTISM

1. fokusiranje na detalje prilikom obavljanja radnih zadataka uz ignorisanje drugih važnih faktora kao što su vremenska efikasnost i ispunjavanje globalnih ciljeva
2. potreba za dodatnim uputstvima o tome kako treba da izgleda konačni proizvod
3. nemogućnost utvrđivanja prioriteta u obavljanju radne delatnosti
4. poteškoće u obavljanju više zadataka istovremeno i nesposobnost da se izbore sa iznenadnim zahtevima ili neočekivanim stimulusima
5. impulsivno ponašanje, zasnovano na maloj količini informacija.

Nijedna od ovih hipoteza ne može u potpunosti da objasni složenost ponašanja osoba sa autizmom, niti varijabilnost autističkog spektra. Ulažu se veliki istraživački napori da se uspostave kompleksne veze između teorije uma, egzekutivnih funkcija i centralne koherencije, ne samo kod osoba sa autizmom, već i kod ispitanika sa drugim poremećajima, kao i kod neurotipičnih subjekata.

Szczecińska
Szkoła Wyższa

c e s i e
the world is only one creature

FUNDACIÓN
Intras